

Bokrecension

Bruce Thomas Boehrer: *Parrot Culture. Our 2500-Year-Long Fascination with the World's Most Talkative Bird*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2010 (2004). 224 ss., 49 ill.

En av de nyheter som Alexander den store tog med sig från Indien var papegojan, närmare bestämt troligen den fågel som idag kallas halsbandsparakit (*Psittacula krameri*). Delvis på grund av sitt exotiska utseende men framför allt på grund av sin förmåga att lära sig tala blev den snabbt en statussymbol för överklassen – en sällsynt och dyrbar orientalisk lyxartikel. De antika romarna uppskattade den både som sällskapsdjur och på matbordet. Under medeltiden levde den först ett ganska undanskymt liv men fann (via Plinius d.ä. och Isidorus) sin väg in i såväl bestiarierna som de illuminerade tideböckernas marginaler, och inte minst i minnessångarnas ballader. Från och med 1200-talets slut blev den vanlig i olika typer av bildframställningar, ofta som mer eller mindre ren utsmyckning, men nog så ofta med en klar ikonografisk betydelse.

I den kristna konsten kom föreställningen om att papegojan av sig själv, dvs. utan att ha lärt sig det av någon, kunde uttala "Ave". Med detta "Ave" hälsade fågeln Julius Caesar, och därefter kom den att förbindas med kejsarlig rang, och med samma ord hälsade ju ärkeängeln Gabriel jungfru Maria vid bebådelsen. Sålunda kom papegojan, som härskarsymbol och/eller symbol för renhet och jungfrudom, att förekomma i såväl paradisframställningar som gudamodersbilder. I exempelvis Albrecht Dürers stick företällande syndafallet finns papegojan med, demonstrativt tittande bort när Eva bjuder Adam äpplet, och i Jan van Eycks berömda målning av kaniken van der Paele tillbedjande gudamodern håller Jesusbarnet i en vackert grön halsbandsparakit. Föga överraskande var papegojan ett populärt husdjur i den katolska maktens centrum, Rom. Martin V betal-

Halsbandsparakit i Jan van Eycks målning av kaniken van der Paele och Maria med Jesusbarnet. Wikimedia commons.

Samma fågel i Villa Borghese, Rom. Foto Raniero Massoli-Novelli 2014.

ade för skötseln av sin papegoja och Paulus II utnämnde en speciell papegojskötare i Vatikanen.

Boehrer, professor i engelska vid Florida State University, har ägnat en stor del av sin vetenskapliga verksamhet åt studiet av människans förhållande till djuren. Han är också en stor vän av papegojor. I den aktuella boken går han i huvudsak kronologiskt igenom fågelns i första hand europeiska historia och för den med ikonografiska glasögon försedda läsaren är de första tre kapitlen de avgjort intressantaste. Här redogörs med rikliga citat och källhänvisningar för papegojans introducerande, användning och skiftande öden under först den grekisk-romerska antiken, sedan medeltiden och renässansen.

Författaren undersöker papegojans förekomst och betydelse i den västerländska

historien, litteraturen, och i viss mån konsten. Det märks tyvärr att han inte första hand är intresserad av hur papegojan visualiserats i ikonografiskt mera komplicerade sammanhang, utan vad som oftast fokuseras är vilken underart det avbildade exemplaret tillhör och dess funktion som social markör. Det må vara honom förlåtet, för hela den första delen av boken är mycket välskriven och högst relevant även för den som fokuserar på bildtolkning. Ett aber är emellertid att bildkvalitén, åtminstone i 2010 års utgåva, är så dålig att det ibland är nästan omöjligt att se det som beskrivs i texten.

Under 1500- och 1600-talet går det utför med papegojans status. Nya arter importerades en masse från den nya världen och förvandlas småningom till ett prydnadsföremål, vars en gång så beundrade för-

måga att härma mänskligt tal alltmer betraktas som meningslöst pladder, och vars praktfulla fjäderskrud står för prål och lättfärdighet. "In short, from 1492 onward, the parrots of America enter Europe as miracles and gradually degenerate into trifles, just as their Indian cousins had done before them in the Roman Empire."

Mot slutet av 1900-talet hjälpte den fortgående klimatförändringen en rad olika papegojarter att ta steget tillbaka ut i friheten. Ett stort antal såväl nordamerikanska som västeuropeiska storstäder härbärgerar numera kolonier på upp till hundratusentals individer. I Rom beräknas numera finnas ca 200.000 exemplar av två arter: den indiska halsbandsparakiten, som åtminstone i teorin kan ha funnits här i fångenskap sedan antiken, och den relativa nykomlingen, den sydameri-

kanska munkparakiten (*Myiopsitta monachus*).

Bokens senare del (kap. 4–6) innehåller mycket stoff som knappast torde intressera ICO:s läsare. De är mera essäistiskt skrivna och innehåller långa redogörelser för papegojsläktets olika olycksöden under 1800- och 1900-talen, och inte så få upprepningar. Hur som helst är boken i högsta grad läsvärd och tankeväckande. Ikonografen lämnar den med en gnagande känsla av att många av de märkliga fåglar med krökt näbb på medeltida dopfuntar och andra föremål kanske inte alls är örnar, eller tuppas, eller konstiga mellanformer, utan just: papegojor.

Lars Berggren